Отець Юрій Ковальський між концтаборами Аушвіцом, Дахау і вірою: "Пастир у пеклі"

ПЕРСОНИ | СР, 2026-06-17 08:22

У XX столітті війна навчила світ рахувати втрати — цифрами, статистикою, списками. Значно рідше вона залишала місце для історій тих, хто виживав не лише тілом, а й духом. Серед колючого дроту, газових камер і щоденного приниження існували люди, які не дозволяли знищити в собі головне — віру. Отець Юрій Ковальський — один із них.

Його шлях проліг через парафії Галичини, тюрми гестапо, концтабори Аушвіц і Дахау, табори переміщених осіб і, зрештою, еміграцію. Це історія, яку розповіли **у виданні "Локальнеа історія"**, не лише про виживання, а й про внутрішню перемогу.

Поликання

о. митрат Юрій Ковальський Фото: ugcc.ua

Юрій Ковальський народився 31 січня 1907 року в селі Ванів на Сокальщині у родині, де священство було спадкоємною традицією. Його батько отець Іван Ковальський був парохом, походив зі шляхетського роду гербу Кораб, а мати Ірина Михайлина з дому Потій-Ковчевич — із родини, подейкують, спорідненої з київським митрополитом Іпатієм Потієм. Священиче служіння простежувалося поколіннями по обох лініях.

Початкову освіту Юрій здобув у рідному селі, а згодом навчався у гімназіях Перемишля та Станіславова. Саме ці роки стали важливим етапом не лише інтелектуального, а й світоглядного становлення. Гімназія була простором формування нового українського покоління — дисциплінованого, свідомого, зорієнтованого на служіння громаді.

Особливе місце в цьому середовищі займав хор. Майбутній пастир співав у других басах під диригентурою докторара Я. Поврозника — одного з найкращих керівників гімназійного співу в Станіславові. Щонеділі учні української гімназії організовано, клас за класом, четвірками проходили містом до катедри на "тиху" Службу Божу.

Щороку організовували Шевченківські концерти, що виходили далеко за межі школи і ставали святом для всього українського Станіславова. Саме в таких моментах формувалося відчуття спільноти, яке Ковальський пронесе через усе життя — від парафії до концтабору.

> Читайте також: **Чи існувала українська церква в Криму під час II світової війни?**

Після завершення гімназії він вступив до Перемиської духовної семінарії, яку закінчив із відзначенням. 29 червня 1931 року був рукоположений на священика єпископом Йосафатом Коциловським. Першим місцем служіння став Добромиль на Львівщині. Тут молодий священик одразу проявив себе не лише як душпастир, а як організатор і культурний діяч. Він займався катехизацією, працював із молоддю, був активним у середовищі "Просвіти" та "Рідної школи", виконував обов'язки секретаря. Особливу увагу приділяв хоровому мистецтву: організовував мішані хори, диригував, дбав про рівень церковного співу. У селі Ляцькому при парафії створив "сильний хор", який виступав у Добромилі та Перемишлі, здобуваючи визнання.

Водночас він не обмежувався роллю диригента чи організатора — писав і власні духовні твори, зокрема церковні пісні. Для нього музика була не додатком до богослужіння, а способом творення живої спільноти. Подальше служіння на Жовківщині лише поглибило цей досвід. У кожній парафії він будував цілісне середовище, де церква, культура і громада існували як єдине ціле. Так формувався образ священика міжвоєнної Галичини, у якому поєднувалися пастир, педагог, організатор і носій національної ідеї.

> Читайте також: **Формування і загибель першого штабу УПА: «Сом», «Гарпун» і «Сівко» - їхні постаті досі перебувають у тіні**

Війна не залишає вибору

Друга світова війна перекреслила звичний ритм життя, у якому священик мав чітке місце — між вівтарем і громадою. В умовах окупації ця межа зникла. Парафія перестала бути безпечним простором, а служіння — передбачуваним. Священик опинився в епіцентрі подій, де кожне рішення мало наслідки не лише духовні, а й смертельні.

У селі Сулимів на Львівщині, куди отець Юрій Ковальський був призначений парохом напередодні війни, сходилися різні лінії напруги. Поблизу проходили шляхи транспортування євреїв до таборів знищення — зокрема до Белжеця. Ліси довкола ставали прихистком для втікачів, а саме село тимчасовим сховищем порятунку або загибелі. Через Сулимів проходили і ті, хто тікав від облав, і ті, хто переховувався від гестапо, і повстанці, що з'являлися з лісу.

У цих обставинах отець Ковальський не залишився осторонь. Разом із матір'ю він переховував євреїв та ромів, які втікали з транспортів, що прямували до таборів смерті. Це не було героїчним жестом у публічному сенсі — це було продовженням його священичого обов'язку, доведеного до крайньої межі. Допомога переслідуваним означала прямий конфлікт із окупаційною владою. Але відмова означала б зраду власної віри.

Влітку 1943 року німецька влада провела облаву на селі. Після ревізій і арештів отця Юрія Ковальського затримали разом із іншими мешканцями. Усіх, окрім нього, згодом відпустили. Його ж залишили — як того, хто знає більше, ніж говорить.

У львівській тюрмі на Лонцького почався інший вимір війни. Допити супроводжувалися тортурами. Від нього вимагали імен — тих, хто допомагав, переховував, рятував. Мовчання отця не було лише особистим вибором. Воно захищало інших. У світі, де страх мав стати інструментом контролю, мовчання ставало формою опору.

Після кількох місяців ув'язнення його відправили до концтабору Аушвіц. Дорога до табору була переходом у реальність, де вже не існувало звичних моральних координат. Але саме там, у цій новій реальності, його попередній вибір — допомогти, не видати, вистояти — набував остаточного сенсу.

> Читайте також: **Розстріляні у Сандармоху українці і вихідці з України (СПИСОК)**

Мораль у нелюдських умовах

У концтаборі Аушвіц людину позбавляли імені, гідності, минулого, змушували жити за законами виживання, у яких добро і зло втрачали звичні обриси. І саме в цьому середовищі отець Юрій Ковальський залишався вірним внутрішньому порядку, який не підлягав таборовим правилам. Після реєстрації він отримав татуювання і став номером 154792.

Під час процедури змушений був здати всі цінні речі, однак золотий медальйон Матері Божої Неустанної Помочі не віддав, приховавши його й переховуючи впродовж усього ув'язнення. Ця невидима для інших річ ставала знаком особистої опори, до якої він постійно звертався у молитві, пізніше стверджуючи, що саме Богородиці завдячує своїм порятунком. У своїх спогадах "Мати Божа врятувала" він писав: *"Скріплений силою з висот, яку відчуваю як дар Найліпшої Матері, зачинаю поволі звикати до того всього, до чого, здавалось би, взагалі не можна звикнути".*

Це "звикання" не означало прийняття зла — воно було формою внутрішньої адаптації, яка дозволяла не зламатися. Щоденне життя в Аушвіці було суцільною небезпекою, а кожен прожитий день — перемогою над смертю. Він був свідком того, як майже щодня люди вчиняли самогубства, кидаючись на електричні дроти довкола табору. У цих умовах священник працював на різних роботах: прокладав дороги біля Аушвіца, мив посуд на таборовій кухні, був сміттярем і навіть сортувальником одягу вбитих євреїв.

> Читайте також: **Брати і сестри Бандери: "Аушвіц" І ГУЛАГ були для них розплатою за любов до України**

"Брама смерті" в Аушвіц II-Біркінау Фото: auschwitz.org

Навіть у таборі він залишався священиком: молився, сповідав та підтримував інших. У світі, де смерть була щоденною реальністю, ці акти набували особливого значення — вони повертали людині відчуття гідності, нагадували, що вона більше, ніж номер.

Показовим є і його ставлення до речей. За спогадами очевидців, коли співв'язні дістали для нього взуття, здобуте шляхом крадіжки — єдиного можливого "методу" виживання в таборі, — він відмовився його прийняти та наказав повернути. І продовжив ходити босоніж, ризикуючи здоров'ям і життям.

Цей вчинок не був жестом самозречення заради показу. Це була межа, яку він не дозволив собі перейти. У системі, де зло ставало нормою, він зберігав здатність називати його злом. Попри жорстокість табірної системи, навіть у ній виникали осередки людяності. Для українських в'язнів таким осередком стала спільнота, що сформувалася в Аушвіці — понад півтори сотні галичан, які зуміли не лише вижити, а й підтримувати одне одного.

Серед них були і священики, зокрема отці Юрій Ковальський та Михайло Климчак. Разом із іншими вони поступово виборювали кращі умови: домоглися переведення до головного табору Аушвіц I, що для багатьох означало шанс уникнути неминучої загибелі в Біркенау. Між ними виникла спільнота, яку сам отець Ковальський називав родиною: *"Це був великий гурт українців-галичан, що зцементувався у спільноту, одну честигідну українську родину. Члени цього гурту пов'язались наймічнішими вузлами братньої любови…"*

> Читайте також: **Розсекречені архіви спецслужб СРСР: Дарія Ребет. Розшукати й викрасти у Відні**

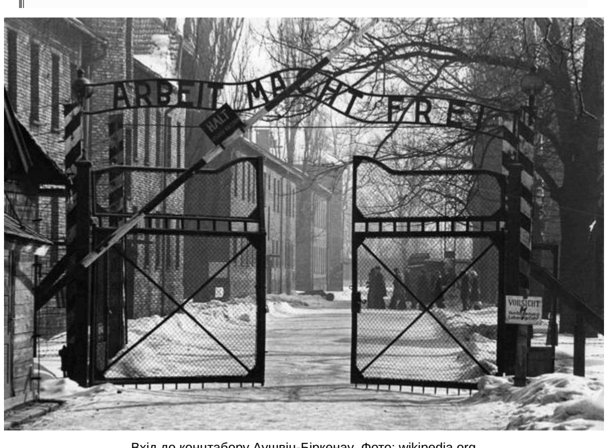

Вхід до концтабору Аушвіц-Біркенау Фото: wikipedia.org

У цій "родині" діяли інші закони: допомогти, підтримати, врятувати, навіть ризикуючи собою. Умови залишалися нелюдськими, але всередині цієї спільноти вони ставали терпимішими. Саме тут проявляється парадокс табору: система була спрямована на роз'єднання і деградацію, але водночас породжувала форми солідарності, які не виникли б у звичайному житті.

Одним із ключових чинників виживання стала взаємодопомога. Завдяки зв'язкам і можливостям окремих в'язнів, зокрема тих, хто працював у таборових структурах, вдавалося змінювати призначення до робіт, уникати небезпечних команд або навіть смерті. Для отця Юрія Ковальського ця спільнота стала не просто підтримкою. Вона була підтвердженням того, що навіть у пеклі можливе братерство. І що саме воно, поряд із вірою, дає людині шанс вистояти.

> Читайте також: **Вбивство братів Бандер: правда, прихована в архівах концтабору Аушвіц**

Межа між смертю і життям

Перебування в Аушвіці не стало завершенням таборового шляху отця Юрія Ковальського. Разом із іншими в'язнями, у міру наближення фронту, він був переведений до іншого концтабору — Дахау. Це був один із тих моментів, коли сама дорога між таборами вже ставала випробуванням: виснажені, напівживі люди, для яких кожен крок міг стати останнім.

Дахау, хоч і відрізнявся структурою від Аушвіца, не був менш жорстоким. Тут також панували голод, виснаження, хвороби. Для багатьох в'язнів це був останній пункт їхнього шляху. Для отця Ковальського — ще одна межа, яку потрібно було перейти. Його досвід попередніх років дозволяли триматися там, де інші вже втрачали сили. Але вирішальним залишалося не лише фізичне витривання. У таборі він залишався священиком: молився, підтримував інших, ділив із ними не лише працю і втому, а й надію.

Бараки Дахау, 1945 рік Фото: wikipedia.org

Кінець війни наближався поступово, майже непомітно для самих в'язнів. Чутки про фронт, про відступ німецьких військ, про можливе звільнення доходили уривками, змішуючись із недовірою. У світі, де щодня вбивали, важко було повірити в раптове припинення насильства. І все ж цей момент настав.

Звільнення не можна було назвати тріумфом у звичному розумінні. Воно не супроводжувалося відчуттям перемоги. Радше — спустошенням і тишею після довгого крику. Люди, які вийшли за ворота табору, вже не були тими, ким зайшли туди. Для отця Юрія Ковальського це була межа між смертю і життям, яку він перейшов — не лише фізично, а й духовно.

> Читайте також: **"Спецслужби ніколи не забували, що я "западенець""**

Ді-Пі: життя після пекла

Звільнення з концтабору не означало повернення до нормального життя. Для тисяч колишніх в'язнів Європа залишалася зруйнованим згарищем без дому, без визначеного майбутнього, без певності. Саме в такій реальності опинився і отець Юрій Ковальський — серед так званих "переміщених осіб".

Одним із місць, де він продовжив своє життя і служіння, став табір у Міттенвальді. Це був своєрідний проміжний світ: не табір смерті, але й не свобода в повному сенсі. Люди жили очікуванням — на документи, на можливість виїзду, на шанс почати все заново. У цьому середовищі отець Ковальський знову повертається до своєї сутності — бути пастирем. Він викладає релігію в таборовій гімназії та торговельній школі, працює з молоддю, яка пережила війну або виросла в її тіні. Він також організовує таборовий хор, хор семінаристів, чоловічий октет. У цих умовах спів стає більше, ніж мистецтвом, він перетворюється на форму повернення до нормальності.

Саме в цей період отець Юрій Ковальський осмислює пережите і починає писати свої спогади "Мати Божа врятувала". Це не просто хроніка подій — це спроба дати сенс досвіду, який важко вмістити в слова. Табори переміщених осіб стали для нього простором відновлення. Тут він знову будує те, що вмів найкраще: середовище, в якому людина не залишається сам на сам із травмою. Але табір був лише етапом. Попереду чекало нове життя — вже за океаном, у світі, де потрібно було починати з нуля, але з пам'яттю, яку неможливо стерти.

Віра без кордонів

У 1950 році отець Юрій Ковальський залишає Європу і вирушає до Канади. Це рішення було не лише географічним переходом, а остаточним розривом із довоєнним світом, до якого вже не було повернення. Своє служіння він розпочинає в Калгарі, при церкві святого Стефана. Тут, серед української діаспори, яка сама несла досвід втрати й переселення, отець Ковальський швидко стає не лише душпастирем, а й організатором громади. Він засновує осередки Спілки української молоді (СУМ), організовує хори, підтримує культурне і духовне життя парафіян.

У 1969 році він переїжджає до Едмонтона, де стає парохом катедрального храму святого Йосафата. А вже у 1974 році очолює парохію у Берлінгтоні, провінція Онтаріо, де служитиме понад десятиліття. Тут його діяльність набуває ще ширшого масштабу — не лише духовного, а й виразно організаційного та будівничого виміру. За цей час постає новий храм: 18 жовтня 1975 року його урочисто посвячує Преосвященний Владика Кир Ізидор Борецький, Єпарх Торонта і Східної Канади. Це вже не просто місце молитви — це матеріалізований знак присутності громади, яка вкорінюється на новій землі.

> Читайте також: **Розсекречені архіви радянських спецслужб. Степан Ленкавський і його «Десять заповідей українського націоналіста»**

о. Юрій Ковальський у Канаді (третій зліва) Фото: надав автор

Навесні 1976 року розбирають старий храм Святого Йоана. На його місці з'являється паркінг — ознака нових потреб і нової реальності. Але пам'ять не зникає разом із будівлею. У 1977 році на цьому місці постає придорожній Хрест — як спроба втримати зв'язок із минулим, як знак того, що навіть у зміні форм зберігається суть.

Паралельно отець Ковальський активно долучається до організації українського життя: працює з братствами, жіночими і молодіжними організаціями, підтримує катедральну "Рідну школу". Визнанням його багаторічної праці стало надання звання митрофорного протоієрея Патріархом Йосифом Сліпим. Це був жест не лише церковного пошанування, а й символічне підсумування життя, присвяченого служінню в найрізноманітніших обставинах — від галицької парафії до концтабору і еміграції.

Отець Юрій Ковальський помер 14 травня 1983 року в Едмонтоні. Його поховали на цвинтарі Святого Михаїла — далеко від рідної землі, але серед людей, для яких він став духовною опорою. Він пройшов через війну, табори, вигнання — і всюди залишався священиком. Не за титулом, а за суттю.

—

Ігор Антонюк, історик, письменник; опубліковано у виданні "Локальнеа історія"

Читайте також:

- **«Волинська різанина»: міф про «100 тисяч»**
- **Українськи в'язні Аушвіцу: селяни, червоноармійці, бандерівці, остарбайтери і євреї**
- **Розсекречені архіви радянських спецслужб: Петро Мірчук. Літописець УПА**
- **Комуністичний злочин, про який ніхто ніколи не мав дізнатися: вбивство отця Францішека Бляхніцького**
- **Анастасія Гулей — людина, котра пережила сталінський Голодомор і гітлерівські «фабрики смерті»**

Share 0

Читайте «Аргумент» в Facebook и Twitter

*Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter.***

Коментарі